

**АДУКАЦЫЙНАЯ ПАЛІТЫКА Польшкіх Улад на Брэстчыне у Перыяд
Польшка-Савецкай Вайны (1919-1921 гг.)**

А.Г. Трубчык, выкладчык

Беларускі дзяржаўны аграрны тэхнічны ўніверсітэт

З пачаткам наступлення польскіх войскаў 8 лютага 1919 г. на занятай тэрыторыі Беларусі пачала ўсталёўвацца ваенная ўлада. З 13 мая 1919 г. Пілсудскі выдаў дэкрэт, які тычыўся арганізацыі Грамадзянскага ўпраўлення Усходніх зямель (ГУУЗ), занятых польскімі войскамі. Генеральны камісарыят станавіўся цэнтральнай уладай і непасрэдна падпарадкоўваўся Галоўнакамандуючаму. Першапачаткова камісарыят складаўся з 13 аддзелаў (сярод іх адзел асветы і культуры, які з красавіка па кастрычнік 1919 г. узначальваў Уладзіслаў Ліхтаровіч). З кастрычніка 1919 г. секцыю асветы і грамадскай апекі (САіГА) узначаліў Люцыян Зажэцкі. Непасрэдныя службовыя кантакты САіГА ажыццяўляла толькі з акруговымі інспектарамі, праз якіх адукацыйная палітыка праводзілася далей на паветы.

28 мая выйшла распараджэнне аб арганізацыі акруг і акруговых улад на тэрыторыі ГУУЗ. 7 чэрвеня былі ўтвораны Віленская акруга (Віленскі, Троцкі, Ашмянскі, Свянцянскі, Лідскі, Гродзенскі, Наваградскі, Дзісенскі, Вілейскі, Браслаўскі паветы) і Брэсцкая акругі (Брэст-Літоўскі, Ваўкавыскі, Пружанскі, Слоніўскі, Кобрынскі, Пінскі, Мазырскі, Баранавіцкі паветы), 12 верасня – Мінская акруга. У склад ведамства кожнай акругі, на чале якой стаяў акруговы камісар (з 10 кастрычніка 1919 г. пасада была перайменавана ў “начальнік акругі”), уваходзілі: намеснік камісара, інспектараты (школьны, скарбовы, дзяржаўнай маёмасці і лясоў) і работнікі канцылярый. Ніжэй-

шай ступенню ў арганізацыйнай структуры афіцыйнай адукацыйнай улады з'яўляўся інстытут павятовых школьных інспектараў.

Першыя школьныя інспектараты пачалі арганізоўвацца на Брэстчыне ў красавіку 1919 г. Галоўную сваю задачу школьны інспектар Брэсцкай акругі Казімір Вольцбек бачыў у тым, каб стварыць як мага больш польскіх школ. У сваім распараджэнні ён меў зладжаную каманду аднадумцаў – павятовых школьных інспектараў. Да канца кастрычніка 1919 г. у Брэсцкім, Кобрынскім, Пружанскім, Ваўкавыскім і Слонімскай паведах было ўтворана 200 новых польскіх школ, якія атрымлівалі добрую фінансавую дапамогу. У Пінскім і Баранавіцкім паведах праца распачалася значна пазней, аднак да канца 1919 г. было зарэгістравана 70 новых школ.

У сакавіку-чэрвені 1920 г. у Брэсцкай акрузе дзейнічала 455 польскіх школ, якія ахоплівалі 32000 вучняў і 630 настаўнікаў. Схіліць насельніцтва да польскіх школ на дадзеных тэрыторыях для польскіх улад не было праблематычна. Беларускае нацыянальнае рух не меў тут папулярнасці і не аказваў ніякіх уплываў. Разам з тым, матэрыяльная падтрымка школ і ўвогуле абяздоленая насельніцтва (раздача адзення, харчаванне, пункты бясплатнай медыцынскай дапамогі, арганізацыя прытулкаў і інтэрнатаў і інш.) з боку польскіх грамадскіх арганізацый адыграла вырашальную ролю на карысць мясцовай улады.

Выключную ролю у арганізацыі школьнай справы на Брэстчыне адыгрывала Таварыства стражы крэсовай (ТСК). Найбольш поўную карціну дзейнасці дадзенай арганізацыі дэманструюць рапартажы інструктара Слонімскага паведа Казіміра Веца. На момант усталявання польскай ўлады на Слонішчыне (красавік 1919 г.) дзейнічалі толькі 2 польскія школы, якія захаваліся з часоў нямецкай акупацыі. Беларускае інструктар не браў ва ўлік, бо меў перакананне ў тым, што яны былі “навязаныя мясцоваму насельніцтву” папярэднімі ўладамі [1, к. 18].

Адразу распачаць арганізацыю польскіх школ было немагчыма з-за адсутнасці фінансавых сродкаў, а спадзявацца на дапамогу мясцовага насельніцтва таксама не мела сэнсу: “сяляне-праваслаўныя былі вельмі бедныя, а больш заможная каталіцкая частка лічыла ўтрыманне школ справай дзяржавы” [1, к. 24]. У маі ў адной з вёсак паведа была арганізавана першая новая польская школа і пачалі працаваць настаўніцкія курсы. Заняткі на курсах праводзіў мясцовы ксёндз і адна польская настаўніца, а самі слухачы мелі вельмі нізкі ўзровень адукацыі. Вынікі курсаў аказаліся для польскіх улад найгоршымі: з 36 выпускнікоў каля паловы аб'явіла сябе беларускімі настаўнікамі. Яшчэ падчас правядзення заняткаў падобная “група рускіх агітатараў” была выключана з курсаў, аднак інструктар ТСК прадбачыў, што настаўніцтва рускіх школ, якое засталася без сродкаў да існавання, пачне схіляцца да беларускіх школ. Каб урэгуляваць непажаданую для мясцовай улады сітуацыю, школьны інспектар вырашыў здабыць якія-небудзь беларускія кніжкі і правесці дадатковы экзамен для ахвочых працаваць ў беларускіх школах [1, к. 75]. Невядома, ці адбылася запланаваная праверка і якой былі яе вынікі, аднак фактам застаецца тое, што пытанне аб беларускіх школах у Слонімскай павеце было закрыта.

Разам з тым працягвалася праца па арганізацыі польскіх школ. На сходзе дэлегатаў Польскага школьнага таварыства паведа (польская клерыкальная асветніцкая арганізацыя) 29 чэрвеня 1919 г. была вызначана неабходнасць арганізаваць 70 школ, складзены бюджэт на 1919-20 н. г. у памеры 360000 марак. На пасады настаўнікаў было вылучана 40 кандыдатаў, большасць з якіх прыбыла з тэрыторыі Польшчы. Аднак ніхто з іх не меў адпаведнай кваліфікацыі для працы ў гімназіі. Да кастрычніка 1919 г., пакуль не быў зацверджаны бюджэт, школьная справа амаль не кранулася з месца. Ад Генеральнага камісара ТСК атрымала толькі аднаразовую дапамогу ў 100000 марак [1, к. 76]. Усе школьныя будынкі неабходна было наймаць, адсутнічалі падручнікі і дапаможнікі, паранейшаму не хапала настаўнікаў. ПШТ было вельмі абмежавана ў сродках і да канца снежня амаль спыніла сваю дзейнасць. Утрыманне польскіх школ, якіх да канца года налічвалася 60, стала клопатам выключна ТСК і павятовага школьнага інспектара.

У адносінах да рускіх і яўрэйскіх школ, адукацыйныя ўлады Брэсцкай акругі, улічваючы значны адсотак яўрэйскага насельніцтва, вялі памяркоўную палітыку. Руска-яўрэйскія школы з самага пачатку атрымлівалі фінансаванне ад Брэсцкага акруговага інспектарата, што да кастрычніка 1919 г. не мела ніякіх перашкод з боку ГУУЗ. Новае кіраўніцтва секцыі асветы на чале з Зажэцкім імкнулася да паступовай ліквідацыі руска-яўрэйскага школьніцтва. Брэсцкае кіраўніцтва, памагчымаці працягваючы фінансаванне гэтых школ, паступова ўводзіла выкладанне польскай мовы, дапускаючы, што вучні і настаўнікі ў выключных выпадках (для разумення найбольш складаных пытанняў) могуць карыстацца рускай мовай. У старэйшых класах вырашана было на пэўны час захаваць рускую мову выкладання, аднак з ужываннем польскамоўнай тэрміналогіі. Лічылася,

што такі стан справы, які ў Брэсцкай акрузе існаваў да сакавіка 1920 г., павінен быў задаволіць грамадства розных палітычных поглядаў.

Аднак у снежні 1919 г. Нясвіжская руска-яўрэйская гімназія накіравала сваіх прадстаўнікоў да Генеральнага камісара ў Вільню, якія паскардзіліся на тое, што школьны інспектар Брэсцкай акругі насуперак афіцыйным распараджэнням патрабуе выкладання прадметаў на польскай мове ў непольскіх школах. Асмалоўскі згадзіўся з тым, што дзейнасць інспектара з’яўлялася “незаконнай” і дазволіў увядзенне рускай мовы выкладання ў малодшых класах. Гэта саступка магла б парушыць стабільнасць развіцця школьнай справы, якой дамагалася мясцовае кіраўніцтва, аднак па прыкладзе Нясвіжскай гімназіі іншыя школы не пайшлі [2, к. 3].

У 1919-1920 н. г. у Брэсцкай акрузе дзейнічала 6 польскіх і 12 руска-яўрэйскіх сярэдніх школ, якія знаходзіліся на дзяржаўным утрыманні, 3 настаўніцкія семінарыі (у Кобрыне, Слоніме, Ваўкавыску), 4 рамесленыя школы (у Пінскім павеце, Слоніўскім павеце і Кобрыне). Калі ў 1919-1920 г. асноўная ўвага надавалася арганізацыі агульнаадукацыйных школ (было затрачана каля 77% бюджэтных сродкаў), то на наступны год планавалася арганізацыя і падтрымка перш за ўсё прафесійных школ [2, к. 4].

Такім чынам, палітыка польскіх улад у галіне школьнай адукацыі мела паступовы характар. На тэрыторыі ГУУЗ афіцыйна дазвалялася арганізацыя розных нацыянальных школ згодна з жаданнем мясцовага насельніцтва, пры гэтым значную фінансавую падтрымку з боку дзяржавы атрымалі пераважна польскія школы. Матэрыяльная дапамога польскім школам, якую таксама аказвалі грамадскія арганізацыі, значна паўплывала на зніжэнне папулярнасці школ з іншымі мовамі навучання.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Raporty. Powiat Słonimski 1919-1920 // Archiwum Akt Nowych w Warszawie. – Zesp. 55. Towarzystwo Straży Kresowej. – Syg. 258.
2. Sprawozdanie rzeczowe Inspektoratu Szkolnego Okręgu Brzeskiego za czas swego istnienia od 3.04.1919 r. Do 29.09.1920 r. // Biblioteka Publiczna m. St. Warszawy. Dział Starych Druków i Rękopisów. ZCZW. – Akc. 1773/10/ IV.